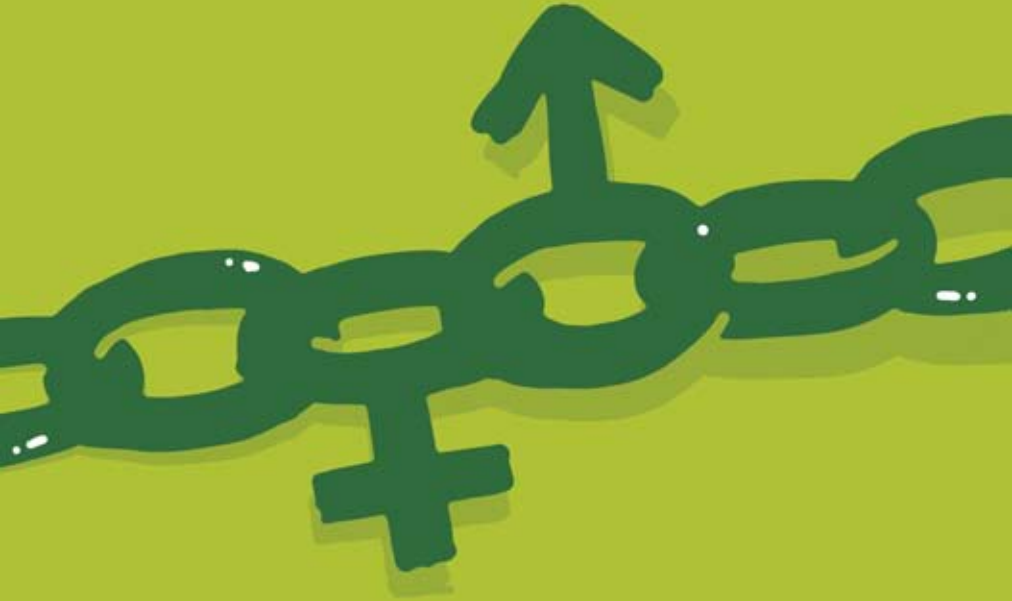

PROF. DR.

ZEHRA Y. DÖKMEN

Toplumsal Cinsiyet

Sosyal Psikolojik Açıklamalar

Remzi Kitabevi

TOPLUMSAL CİNSİYET

ZEHRA YAŞIN DÖKMEN, daha önce Kayseri'den Ankara'ya göçen bir ailenin üçüncü kızı olarak 1956 yılında Ankara'da doğdu. Burada Maltepe İlkokulu, Namık Kemal Ortaokulu, Cumhuriyet Lisesi sıralarından geçti. 1978'de mezun olduğu A. Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Psikoloji Bölümü'nde 1980 yılında asistan olarak göreve başladı. Aynı bölümde sosyal psikoloji alanında master ve doktora yaptı; 1998 yılında doçent oldu. 2010 yılından bu yana profesör olarak görevini sürdürüyor. Toplumsal cinsiyet ve sosyal psikoloji konularında lisans ve lisansüstü dersler veriyor. Çalışmaları özellikle son yıllarda toplumsal cinsiyet ve kadın psikolojisi konuları üzerinde yoğunlaşmakla birlikte, kişi ve cinsiyet algısı, engellilere ilişkin tutumlar, engelli öğrencilerin sorunları, yakınlarına bakım verenlerin psikolojileri konularında da araştırmaları bulunuyor. Prof. Dr. Üstün Dökmen'le evli ve S. Selcan ile P. Tuğcan'ın annesi.

PROF. DR.
ZEHRA Y. DÖKMEN

TOPLUMSAL CİNSİYET

Sosyal Psikolojik Açıklamalar

Remzi Kitabevi

TOPLUMSAL CİNSİYET / Zehra Y. Dökmen

© Remzi Kitabevi, 2009

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Yayına hazırlayan: Sevim Erdoğan

Kapak tasarımı: Murat Özgül

Çizimler: Nuray Çiftçi

ISBN 978-975-14-1384-0

BİRİNCİ BASIM: Sistem Yayıncılık, Mayıs 2004

İKİNCİ BASIM: Remzi Kitabevi, Mart 2010

ON İKİNCİ BASIM: Mart 2022

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez, E3-14, 34337, Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 44903 / Tel (212) 629 0615

*Türkiye Cumhuriyeti'nde yetişen bir kadın olarak,
Mustafa Kemal Atatürk'e minnettarım.*

Teşekkür

Öncelikle eşime, Prof. Dr. Üstün Dökmen'e teşekkür etmek istiyorum. Her konuda olduğu gibi, yazma konusunda da beni cesaretlendirdi ve destekledi.

Sevgili öğrencilerime teşekkür etmek istiyorum. Bu konudaki birikimime onlar sayesinde ulaştım ve böyle bir kitap yazmaya girişebildim. Bu kitabı öncelikle onlar için yazdım.

Sevgili kızlarım Selcan'a ve Tuğcan'a teşekkür ediyorum. Beni yüreklendirdiler, desteklediler. Sevgili babam, merhum Hikmet Rıza Yaşın ve annem Piraye Yaşın'a da teşekkür ediyorum. Beni çağdaş bir Türk kadını olarak yetiştirdiler.

Okul yaşamımın başındaki desteğim ilkokul öğretmenim Zakire Yalçın'a ve akademik kariyerimin başındaki desteğim hocam Prof. Dr. Nail Şahin'e teşekkür ediyorum.

Kitabın içine serpiştirilmiş kimi tanıklıklar var. Bunların bir kısmında cinsiyet rolleriyle ilgili kişisel deneyimler aktarılıyor ve çoğunun yazarı açıkça belirtilmedi. Paylaşımlarıyla canlı örnekler sundukları için bu yazıların sahiplerine de teşekkür ediyorum.

Kitabın son durağı Remzi Kitabevi'ne ve özellikle de Öner Ciravoğlu'na katkıları için teşekkür ediyorum. Bunca kişinin katkısına karşın bu kitap elbette tam değil. Eksiklikleri hoş göreceğini umduğum okurlarıma da teşekkür ediyorum.

Zehra Yaşın Dökmen

Birsöz

Eşim Zehra Dökmen benden kitabına bir önsöz yazmamı istediğinde hem sevindim hem de korktum. Korkum, ya gönlümce bir şeyler yazamazsam diyeydi. Bugüne kadar, dostlarım istedi, çok kitaba önsöz yazdım. Hak ediyorlardı, övdüm onları. Şimdi övgülerin en güzelini bu kitap için yazmak isterim. Eşim bir kitap yazmış; bu bana gurur veriyor. Eşim güzel bir kitap yazmış; bu bana daha da büyük bir gurur veriyor.

Bir önsöz yazmak için oturdum bilgisayarın başına. Birisi benim kitabıma, benim sözlerimin önüne bir önsöz yazabilir; ben birilerinin kitabına, sözlerinin önüne bir önsöz yazabilirim. Ancak eşimin sözlerinin önüne bir önsöz yazmak, onun sözlerinin önüne söz koymak benim haddim değil. Onun sözü benim sözümden üstündür. Bu yüzden "Birsöz" koydum yazının başlığını.

Elinizdeki kitapta cinsiyet rolleri konu alınmış; insanların sergiledikleri cinsiyet rolleri, bir bilim insanı tarafsızlığıyla irdeleniyor. Aynı zamanda cinsiyet farklılıklarına toplumların bakış tarzları da ele alınmış kitapta; cinsiyetlere ilişkin, özellikle kadına yönelik peşin hükümlerden de söz ediliyor.

İnsan, dünyayı, daha çok da kendi türünü kategorize etmeye çok meraklı. Kendini, rengine/ırkına göre sınıflayıvermiş siyahlar, beyazlar diye; dünya görüşüne göre, mensup olduğu ülkeye göre, zenginlik düzeyine göre sınıflayıvermiş. Bir de kadınlar-erkekler diye ayırmış kendini. Kastlar, mahalleler oluşturmuş, görünür görünmez sınırlar çizmiş kendisi ile yine kendisi arasına. Komşu iki mahalledeki iki grubun birbirlerinden çok farklı olduklarına, kadın ile erkeğin çok farklı olduklarına, ayrı ayrı, farklı farklı yaşamaları gerektiğine karar vermiş. Bazı açılardan bu ayrımlar işe yaramış olabilir; insanları, gelişmeye, sınıf atlamaya, uzlaşma yolları aramaya itmiş olabilir. Ama çokça da acı vermiş bütün bu sınırlar, bütün bu ayrımlar; âdeta bir ur olup, ukde olup insanlığın içine oturmuş. Bir insan ile diğer bir

insan arasına çizilen sınır, etin üstünden bıçak geçmiş gibi, çağlar boyunca sızlayıp durur.

Elinizdeki kitap, kadın ile erkeğin arasına çizdiğimiz sınırı anlatıyor. Cinsiyet rollerinde katılik sergilediğimizde ortaya çıkan sıkıntıyı dile getiriyor.

İzleyicilerim, okuyucularım bana hep “Anlattıklarınla tutarlı davranıyor musun?” diye soruyor. Televizyon programlarımda ve konferanslarımda dile getirdiğim görüşlere uygun biçimde yaşayıp yaşamadığımı merak ediyorlar. Belki Zehra Yaşın Dökmen için de aynı soru gelecek akıllara. “Bu kitabın yazarı cinsiyet rollerini nasıl sergiliyor, yazarın eşi nasıl sergiliyor, geleneksel cinsiyet rollerine göre mi davranıyorlar, yoksa aşematik mi davranıyorlar?” diye düşünecekler. Öncelikle birinci soruyu cevaplayayım.

Bu kitabın yazarı, cinsiyet rollerini Bem’in önerileri doğrultusunda sergileyen bir kişidir. Ne yalnızca kadınsıdır, ne erkeksi. İşini, eşini, akademik çalışmalarını, çocuklarını, öğrencilerini, evini, fakültesini, dostlarını, akrabalarını, ülkesini, dünyayı ve kendini, birini ötekilerden ayırt etmeksizin birlikte kucaklayan bir kişidir.

O, iyi bir anne, iyi bir eş, abla tavırlı bir öğretim üyesi, evine kitap, yiyecek alan, gerektiğinde kapıyı bacayı tamir eden, yağmurlu sonbahar günlerinde yün ören, cinsiyet rollerini bir sanatçı ustalığıyla bağdaştıran, bir gökkuşağı gibi bembeyaz ve aynı zamanda renkli kişiliğiyle kollarını açıp dünyayı kucaklayan bir kişidir.

Doktora tezi yazarken iki çocuk dünyaya getiren, sadece kendi çocuklarını değil, dünyadaki bütün çocukları, kuşları, köpekleri kucaklayan bir kişidir.

Cinsiyet rollerini iyi bağdaştırmanın ötesinde eşim, olayları, dünya işlerini kavrama, yaşamı yönetme konusunda derin bir sezgiye, ileri görüşe, yeteneğe sahiptir.

Peki, ben özel yaşamımda cinsiyet rollerini nasıl sergiliyorum, alışılmış kalıplara göre mi davranıyorum, yoksa aşematik mi? Buna cevabım dürüstçe şu olabilir: Oldukça esnek, oldukça aşematik davranıyorum. Küçükken çocuklarımla bakımlarını üstlendim, ev işlerine yardım ettim, yardım ediyorum. (Ancak dikkat buyurunuz, “yardım ettim” diyorum; biz erkeklerin kullandığı bu ifade, cinsiyet ayrımcılığı olarak yorumlanabilir. Erkekler ev işleri konusunda eşlerine yardım ettiklerini söylerler; bir kadının ev işinde eşine yardım ettiğini ise pek duymazsınız.)

Yıllar önce, çocuklarımız küçükken, bir dost toplantısında bana ev işlerinde eşime ne kadar yardım ettiğimi sordular. Ben, “Yüzde kırk oranında,” dedim. Doğru olup olmadığını Zehra Hanım’a sordular, “Yüzde beş,” dedi. Bozuldum: “Olur mu? Bak şunları, şunları, şunları yapıyorum, bunun neresi yüzde beş?” Şöyle cevap verdi Zehra Hanım:

“Evet, sen bunları gerçekten yapıyorsun; ama ben ev işlerinin sorumluluğunu, bir kadın olarak üzerimde daha ağır hissediyorum. Sabahları uyandığımda, ilk beş dakika içinde ‘Acaba bu akşam çocuklara ne pişirsem?’ diye düşünmeye başlıyorum. Sanırım bu senin aklına hiç gelmiyor. Ben akşam eve geç gelsem, telefon edip çocuklara şunu pişir desem, hemen yaparsın. Ama ben telefon edene kadar sen ne pişirilecek sıkıntısını hiç duymuyorsun. Ev işlerinin sorumluluğunu ben daha yoğun yaşıyorum. Sanırım bu yüzden yüzde kırklık katkı bana yüzde beş gibi geliyor.”

Eşim çok haklıydı. Galiba herkesin, özellikle biz erkeklerin, cinsiyet rolleri konusunda kat etmek zorunda olduğumuz daha uzun bir yol var önümüzde. Zehra Yaşın Dökmen’in çalışması, bu uzun yoldaki adımlardan biri sayılabilir kanısındayım.

Elinizdeki kitap, cinsiyet rolleri konusunda esnek olmayı öneriyor. Ancak, salt kadın haklarını savunan bir kitap da değil. Bence, insanın, kendini sınırlamadan, şu ya da bu nedenle insanlar arasına sınırlar çizmeden yaşayabileceğini, yaşaması gerektiğini anlatıyor. Birsöz’ü yazara/eşime teşekkür ederek, okuyucularımıza mutluluklar, dünyamıza esenlikler dileyerek bitirmek istiyorum.

Prof. Dr. Üstün Dökmen

Not: Bu yazıyı eşim fazla kişisel buldu, “Daha akademik bir önsöz yazabilir misin?” dedi. Bu önerisini dikkate alıp akademik bir önsöz yazmaya çalıştım, ama inanın yazamadım. Elimden, dilimden bu geldi; böylesi bana daha doğal, daha doğru geldi.

Önsöz

Toplumun iki ana unsuru olan kadın ve erkek, biyolojik özellikleri bakımından farklıdır; buna cinsiyet denir. Kadın ve erkek olmanın biyolojik özellikler dışında toplumsal anlamı da vardır ve aslında kadın ve erkek denildiğinde aklımıza gelenlerin önemli kısmı bu toplumsal anlamla ilişkilidir. İngilizcede toplumsal anlamı karşılayan “gender” sözcüğü kullanılır. Türkçede bu anlamı veren ayrı bir sözcük yoktur, ama son zamanlarda toplumsal cinsiyet ifadesi kullanılıyor. Bu kitapta da bu ifade benimsenmiş olmakla birlikte zaman zaman toplumsal anlam kastedildiği halde sadece cinsiyet teriminin kullanıldığı gözlenebilir.

Toplumsal cinsiyet, bütün sosyal bilimlerin ilgi odağıdır ve sosyal psikolojinin de önemli konularından biridir. Bu kitap, toplumsal cinsiyeti sosyal psikolojik açıdan ele alıyor. Sosyal psikoloji, günümüzde, insanın toplumsal yaşamının, toplumsal davranışının her yönünü inceleyen çok geniş bir alandır ve toplumsal cinsiyet de sosyal psikolojinin, hatta psikolojinin ilgilendiği tüm alanları kapsayan bir konu haline gelmiştir. Bu kitap, geniş kapsamlı toplumsal cinsiyet konusunun ancak bir bölümünü ele alıyor. Burada bulunmayan ya da kısa geçilen konuların gelecek kitaplarda yer alması planlandı. Örneğin, kadının ve erkeğin cinsiyet kalıpyargıları nedeniyle karşılaştıkları sorunlar ile kadın ve erkek psikolojisi de başka kitapların konusu olacak kadar geniştir. Burada bu konu bazı yönleriyle ve özet olarak ele alınmıştır.

Yaşamım boyunca yansız olmaya çalıştım. Zaman zaman bunun normal sınırları zorladığı durumlar oldu. Yakınlarımı kırmak pahasına yansızlık ilkesinden ödün vermemeye çabaladım. Bunu gerçekleştiremediğim zamanlar olmuş mudur, bilmiyorum. Olmuşsa eğer asla bilinçli olmamıştır ve umarım yansızlık süzgecinden kaçabilecek ka-

dar minik olmuştur. Bilim insanı psikolog kimliklerim, dürüst insan anlayışım da yansızlığı gerektiriyor. Toplumsal cinsiyet konusunda da yansız olmaya çabaladım. Bu kitapta, bir kadın olduğum için kadınlar lehine bir anlatım benimsediğim sanılabilir. Ancak açık yüreklilikle söylemeliyim ki her şeyi mümkün olduğunca yansız bir bakış açısıyla ve kişisel görüşlerimi yansıtmadan kaleme almaya, bilimsel araştırma sonuçlarına dayanarak anlatmaya çalıştım.

Bu kitapta toplumsal cinsiyetle ilgili sosyal psikoloji bilgileri verildiği için, yer yer temel sosyal psikoloji bilgisine ihtiyaç duyulabilir. Bu temel bilgilerin, sosyal psikoloji kitaplarından sağlanması mümkündür. Memnuniyetle ifade etmeliyim ki, günümüzde genel ders kitabı niteliğinde, hatta uzmanlaşmış konularda Türkçe sosyal psikoloji kitaplarının sayısı artıyor. Elbette bunlar yeterli sayıda değildir, ama ihtiyacı kısmen karşılayacak durumdadır.

Kitabın psikoloji alanında öğrenim gören öğrenciler kadar psikolojiyle ilgilenenler için de yararlı olmasını diliyorum.

Zehra Yaşın Dökmen

İçindekiler

1 Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Psikoloji: Temel Kavramlar

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet (sex ve gender), 17

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılıkları, 23

Cinsiyet kimliği, 26

Cinsiyet kimliği ve cinsel kimlik, 27

Toplumsal cinsiyet rolleri, 28

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları (stereotypes), 31

Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının kadına ve erkeğe yüklediği sorunlar, 32

Psikolojide ve sosyal psikolojide cinsiyet-toplumsal cinsiyet, 35

Sosyal psikolojinin toplumsal cinsiyetle ilgilenmesinin kısa tarihçesi, 39

Sosyal psikolojinin toplumsal cinsiyet yaklaşımı, 40

2 Toplumsal Cinsiyetle İlgili Kuramlar

Psikanalitik kuram, 42

Toplumsal cinsiyetin kazanılmasında üç dönem, 42; Kuramın genişletilmesi, 45; Eleştiriler, 45

Biyolojik açıklamalar, 48

Beyinle ilgili açıklamalar, 49; Hormonlarla ilgili açıklamalar, 51

Sosyobiyolojik kuram (evrim psikolojisi), 52

Darwin'in etkisi, 53; Bazı kanıtlar, 54; Saldırganlık, 54; Üreme ve ana-babalık yatırımı, 54; Eleştiriler, 56

Sosyal öğrenme kuramı, 59

Sayıtları, 59; Öğrenme süreçleri, 59; Eleştirisi, 62; Ana-babaların etkisi, 62

Sosyal bilişsel kuram, 63

Bilişsel gelişim kuramı, 64

Kendini sosyalleştirme, 64; Bilişsel tutarlılık, 65; Cinsiyet rolü gelişiminde üç dönem, 66; Eleştiriler, 67

Toplumsal cinsiyet şeması (gender schema) kuramı, 68

Sosyal öğrenme ve bilişsel gelişim kuramlarının birleştirilmesi, 68; Top-

lumsal cinsiyet şeması, 69; Cinsiyetleri tipleştirme (ayrıştırma) (sex-typing), 70; Cinsiyeti tipleştirmeyen (ayrıştırmayan) çocuklar yetiştirme, 71; Bem Cinsiyet Rolü Envanteri, 72; Androjenlik kavramı, 74

Toplumsal cinsiyet şemasıyla bilgi işleme kuramı, 77

Genel cinsiyet şeması, kendi cinsiyeti şeması ve diğer cinsiyet şeması, 77; Şematik bilgi işlemede hata, 78; Toplumsal cinsiyet şemalarının gelişimi, 79

Diğer bilişsel yaklaşımlı kuramlarla benzerliği ve farklılığı, 80

Eleştirisi, 80

Toplumsal cinsiyet kalıpyargısının öğeleri modeli, 81

Sosyal rol (social role) kuramı, 81

Sosyal rol ve davranışlar, 82; Sosyal rol kuramı ve sosyobiyolojik yaklaşım, 83

Benlik sunuşu (self-presentation) kuramı (toplumsal cinsiyetle bağlantılı davranışın interaktif modeli), 85

Çok faktörlü toplumsal cinsiyet kimliği kuramı, 88

Hangi kuram daha doğrudur, cinsiyet rolünü daha iyi açıklar?, 92

3 Toplumsal Cinsiyet Kalıpyargıları, Önyargıları ve Cinsiyet Ayrımcılığı

Kalıpyargılar (stereotypes), 96

Önyargılar, 98

Ayrımcılık (discrimination), 101

Toplumsal cinsiyet kalıpyargıları, 101

Toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının özellikleri, 105

Toplumsal cinsiyet önyargıları ve ayrımcılığı, 115

Günümüzde değişen cinsiyet kalıpyargıları, önyargıları ve ayrımcılığı, 120

Kadınların ve erkeklerin kendilerine ve birbirlerine ilişkin algıları ve tutumları, 125

Cinsiyet kalıpyargılarının, önyargılarının ve ayrımcılığının sonuçları, 131

4 Kitle İletişim Araçlarında Cinsiyetlerin ve Cinsiyet Rollerinin Ele Alınışı

Televizyon, 134

Reklamlar, 136

Çocuk kitapları, 137

Gazete ve dergiler, 139

Karikatürler, 141

Müzik klipleri, 142

5 Cinsiyet Farklılıkları: Kadınlar ve Erkekler Gerçekten Farklı mıdır?

İki Yaklaşım: Benzerlikler ve farklılıklar, 145

Araştırmalar, 147

Derleme çalışmaları ve meta-analizler, 148

Klasik bir araştırma: Maccoby ve Jacklin'in taramaları, 150

Araştırma sonuçları: Belirlenen farklılıklar, 151

Çocukluk döneminde gözlenen bazı cinsiyet farklılıkları, 151

Saldırganlık, 152; Olumlu sosyal davranış (yardımseverlik ve ilgi-bakım vericilik), 152; Okul başarısı, 153; Başarı güdüsü, 153; Heyecansal duyarlılık, 153; Psikolojik ve gelişimsel sorunlar, 153; Uyma ve bağımlılık, 155; Oyun ve arkadaşlık, 155

Yetişkinlikte gözlenen bazı cinsiyet farklılıkları, 156

Bilişsel yetenekler, 156; Sözel yetenekler, 156; Matematik performans, 157; Uzaysal yetenek, 158; Fen bilimlerinde başarı, 159; Uyma davranışı, 160; Saldırganlık, 161

Sözsüz iletişim ve sözel olmayan davranışlar, 164

Küçük grup davranışları ve liderlik, 166; Yardım etme davranışı, 168; Benlik, 169; Yalnızlık, 172; Arkadaşlık, 175; Kendini açma, 175; Aşk, 177

Cinsel tutumlar ve davranışlar, 179

Risk alma, 180; Fiziksel sağlık, 181; Beden imgesi, 182; Cinsiyet farklılıklarına ilişkin tartışmalar: Cinsiyet farklılıklarının araştırılması gerekli midir?, 186; Kadın ve erkek ne kadar farklıdır?, 189

6 Cinsiyet Kalıpyargılarının ve Cinsiyet Rollerinin Sonuçları

Ev işlerinin paylaşımı, 194

Çalışma yaşamı, 201

Ruh sağlığı, 207

Fiziksel sağlık, 216

Erkeklerin yaşadıkları sınırlılıklar, 219

Başarı / statü normu, 220; Güçlülük normu, 221; Kadın gibi (kadınsı) olmama normu, 223

Kaynakça, 226

ERKEKLERİN VE KADINLARIN
GİZLİ EŞİTSİZLİĞİ

*İşten çıkıp eve geldiniz
Koltuklar dolusu yorgundunuz
Gazete, televizyon...
Ödünç dünyalar buldunuz.*

*Tabii erkekseniz böyle.
Kadınsanız mutfağa girdiniz iş dönüşü
"Birinin yapması gerek bunları"
(o birisi, hep siz oldunuz).*

*Sonra Maria Mercedes iyi geldi
bir uzak akraba gibi
oturup ağlaştınız;
üstünüzde bulaşık önlüğü
ayağınızda eski terlik.
Kim bilir, belki siz de
bir gizli asilsiniz.*

Üstün Dökmen, Selam, 1996

1. Bölüm

Toplumsal Cinsiyet ve Sosyal Psikoloji: Temel Kavramlar

Toplum, kadın ve erkeğe farklı davranır; onlara farklı özellikler, davranışlar, görevler yükler. Örneğin, genelde kadından “ev işlerini” yürütmesi istenirken, erkekten “ailenin gelirini” sağlama-sı beklenir. Kadın ve erkek birlikte çalışıyor olsalar bile yukarıdaki şiirde belirtildiği gibi, en azından iş dönüşü erkeğin yeri televizyonun karşısı, kadının yeri ise mutfaktır. Kadınlardan ve erkeklerden beklenen roller, davranışlar, duygular, faaliyetler farklıdır. Bu farklılıkların nedeni, kaynakları ve sonuçları hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş, pek çok araştırma yapılmıştır ve hâlâ süren tartışmalar vardır. Bu bölümde konuyla ilgili temel kavramlar hakkında bilgi verilecek, diğer bölümlerde de konu çeşitli yönleriyle ele alınacaktır.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet (sex ve gender)

Günümüzde, konuyla ilgili araştırmaların artmasına paralel olarak, belki biraz da pratik nedenlerle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımı üzerinde daha çok durulmaya başlanmıştır. İnsanların cinsiyetlerinden ve toplumsal cinsiyetlerinden söz ediliyor. Bu iki terim farklı mıdır; farklılarsa, farklılık nereden kaynaklanıyor; farklı değilse neden bu iki terim kullanılıyor? Aşağıda bu tartışma konusu üzerinde durulacaktır.

İngilizcede cinsiyet için *sex* (okunuşu: seks), toplumsal cinsiyet için *gender* (okunuşu: cendir) terimleri vardır. Böyle bir ayrı-

ma ihtiyaç olduğu için, Türkçede, başka terimlerden de söz edilmekle birlikte, bu iki kavram cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimleriyle karşılaşmaya çalışılıyor. Yaygın kullanılan ve tek bir sözcükten oluşan terimlerin olmaması ilginçtir ve belki de bu konudaki görüş açısını yansıtır. Batı literatüründe *sex* ve *gender* terimleri bazen birbirinin yerine ve çoğu zaman da farklı anlamlarda kullanılır. Literatürde bir anlam karışıklığından söz edilmekle (Gentile, 1998) ve bu iki terimin kullanımında farklı tercihler hâlâ olmakla (Burn, 1996; Golombok ve Fivush, 1996) birlikte, cinsiyet rollerinin daha çok araştırıldığı günümüzde iki terimin ayrımı da daha çok yapılmaya başlanmıştır.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet terimlerinin önemi, anlamları üzerindeki tartışmalardan kaynaklanır. Tartışma nedensellik konusu üzerinde odaklanmıştır (Deaux, 1985; Manstead ve Hewstone, 1996; Unger ve Crawford, 1998). Kadınlarla erkekler arasındaki farklar üzerinde biyolojik yapının ve çevresel faktörlerin oynadığı rol hakkında ve bunların terminolojiye yansımaları konusunda farklı görüşler vardır. Biyolojik temeli olan farklılıkların “cinsiyet” ile, sosyokültürel temeli olan farklılıkların da “toplumsal cinsiyet” ile ifade edilmesi gerektiğini savunanlar olduğu gibi, kadınlarla erkekler arasındaki farklılıkların ikisinden de kaynaklandığını ve ayrı nedenler olarak gösterilmesinin uygun olmadığını ileri sürenler de vardır. Toplumsal cinsiyet (*gender*) terimini, feministler, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların kültürel ve sosyal açıklamalarını vurgulamak üzere kullanmayı tercih ederken, bazıları da cinsiyet (*sex*) terimini politik olarak yanlış buldukları için kullanır, kimileri de bu iki terimi birbiri yerine geçecek şekilde kullanır (Unger ve Crawford, 1998). Golombok ve Fivush (1996). Bunlar, *sex* ve *gender* sözcüklerinin ikisini de aynı anlamı verecek şekilde birbirlerinin yerine kullandıklarını, çünkü cinsiyetin biyolojik ve sosyal yönlerinin çok ilişkili olduğunu ve ayırmanın bazen güç olduğunu belirtirler.

Türkçe kullanımında da cinsiyet teriminin bazen toplumsal cinsiyeti de kapsamak üzere kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu durum, hem toplumsal cinsiyetin temelinde cinsiyet ayrımının bulunması hem de “toplumsal cinsiyet” teriminin kullanımının

***Kadınlar... Erkekler... Toplumun değer yargılarının
yol açtığı çifte standart...***

Kadınların da erkeklerin de toplumsal, ekonomik, psikolojik sorunlarından yola çıkan Zehra Yaşın Dökmen bu kitabında, sorunların, toplumun her iki cinse biçtiği rollerden, farklı kurallar işletmesinden kaynaklandığını saptıyor.

Toplum genellikle, beklentiler konusunda her iki cinse de yönlendirmeler, dayatmalar yapmaktadır.

Kimileri için pek sıkıntı yaratmayan bu durum, çoğunlukla gerçek birer sancılı zorlanmaya yol açmaktadır. Örneğin, başarılı ve mesleki gelişmeye güdülü bir genç kız, çoluk çocuk sahibi olması beklenirken meslek ve kariyer sahibi olmak isteyince ailesiyle, toplumla ve kendisiyle çatışma yaşamaktadır. Eşi ve çocuklarıyla daha çok zaman geçirmek ve hobileriyle daha çok ilgilenmek isteyen bir erkek ise, ekmeğini kazanmak ve her zaman daha çok kazanmak zorunda olduğunu hissetmekte ve bu sorumluluk altında bunalabilmektedir.

Zehra Yaşın Dökmen bu ve benzeri ilişkilere psikolojik açıdan yaklaşmakta, örnek durum ve olaylardan yola çıkarak konuya bilimsel düzeyde açıklık getirmektedir.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1384-0

9 789751 413840

KDV'den muafdir